

*Bu kitabın her hakkı saklıdır. Hangi amaçla olursa olsun, kitabın tamamının veya bir kısmının Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yazılı izni olmadan kopya edilmesi, fotoğraflarının çekilmesi, bilgisayar ortamına alınması, herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması veya başka bir amaçla kullanılması yasaktır. Bu yasağa uymayanlar, doğabilecek cezai sorumluluğu ve kitabın hazırlanmasındaki mali külfeti kabullenmiş sayılır.

*Kitapta yer alan bölümlerdeki alanyazın ile ilgili kısımların sorumlulukları, ilgili bölüm yazarlarına aittir.

*Bu yayın, UNICEF'in finansal desteği ile hazırlanmıştır. Bu yayının bölümlerdeki alanyazın ile ilgili kısımları tamamen yazarların, etkinlikler bölümü ise MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğundadır. İfadeler UNICEF politikalarını ve görüşlerini yansıtmamaktadır.

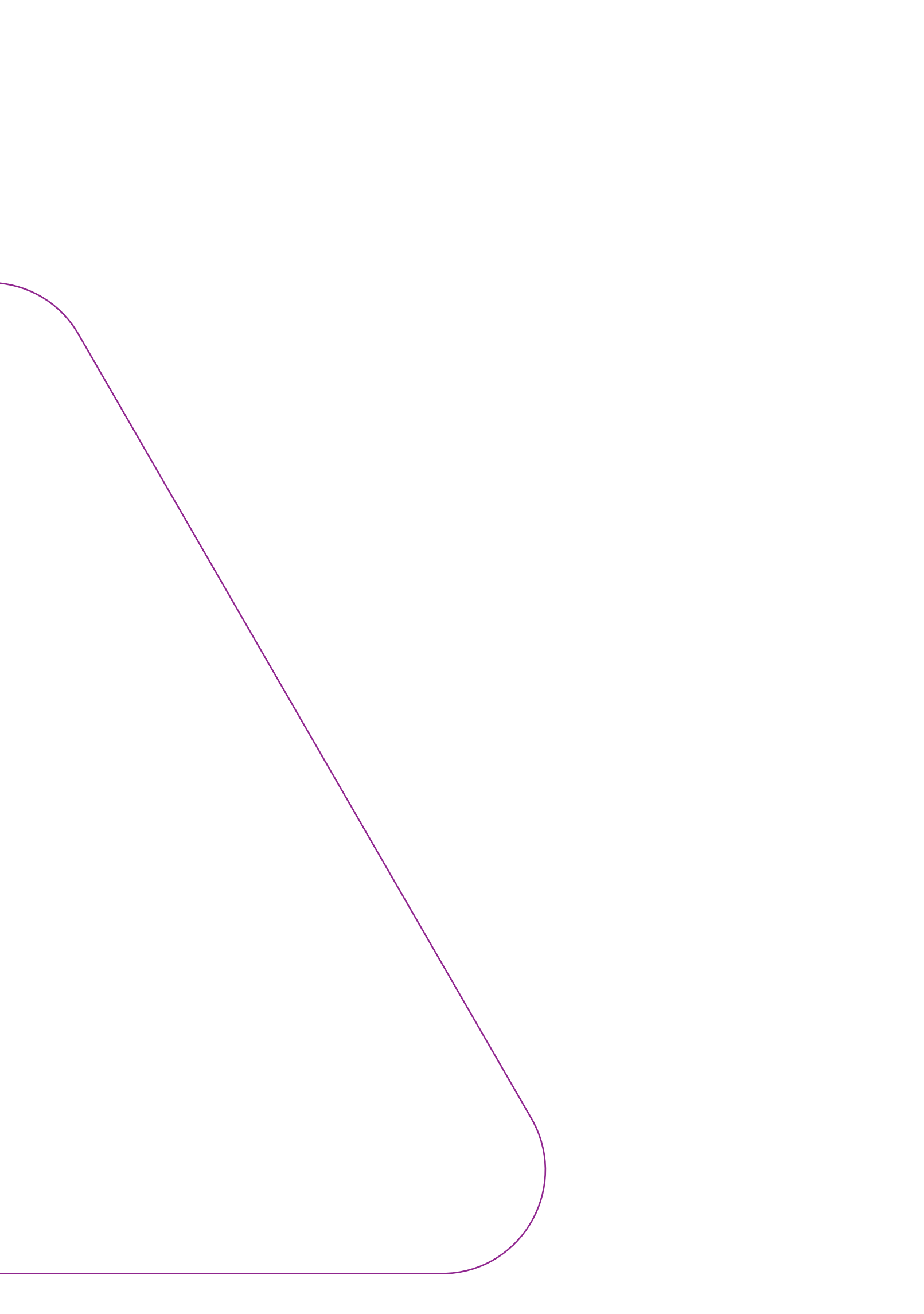
CİNSEL İSTİSMAR TRAVMASI

DR. ÖĞR. ÜYESİ S. BARBAROS YALÇIN
PROF. DR. YASEMİN ÖZKAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇİLEM BİLGİNER

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Genel Yayın Yönetmeni

Celil GÜNGÖR

Editör

Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
Ertan GÖV

Proje Direktörü

Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU

Bölüm Yazarları

Dr. Öğr. Üyesi S. Barbaros YALÇIN
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN
Dr. Öğr. Üyesi Çilem BİLGİNER

Proje Ekibi

Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
Prof. Dr. Şahin KESİCİ
Prof. Dr. Mehmet AK
Prof. Dr. Metin PIŞKIN
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN
Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Prof. Dr. Üzeyir OK
Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL
Doç. Dr. Mehmet MURAT
Doç. Dr. Müdriye BIÇAKCI
Doç. Dr. Seray OLÇAY GÜL
Dr. Öğr. Üyesi Rukiye ŞAHİN
Dr. Öğr. Üyesi S. Barbaros YALÇIN
Dr. Öğr. Üyesi Çilem BİLGİNER
Dr. Kasım KARATAŞ
Dr. Hülya YÜREKLİ

Genel Müdürlük Proje Ekibi

Şeyma AKKURT
Sinan AKSOY
Dr. Mehmet AYSOY
Büşra Şeyma BİÇEN KARTAL
Gonca ÇAKIR BOZDEMİR
Gizem MURATLIOĞLU ERDAÇ
Fatma ÖZLEM ÖZKAN
Banu TUNCER

Metin Kontrol

Zeynep ASLAN BAYRAM

Tashih

Çağrı GÜREL

Grafik-Tasarım

TAVOOS

Baskı ve Cilt

Teknik Tanıtım Matbaa Mak. San. ve
Tic. Ltd. Şti.
Yenimahalle/Ankara

ISBN

978-975-11-4816-2 (Takım)
978-975-11-4820-9

Sıra No: 4

Dizi Yayın No: 6916

Tanıtıcı Yayınlar Dizi No: 123

Katkı Sağlayanlar

Hakan ACAR
Mustafa Erman AKÇAKMAK
Şerife AKDAÇ
Alparslan AKDOĞAN
Oğuz AKKAYA
Hülya AKMAN
Süleyman Hilmi ALKAN
Serpil ALTUNCU VAROL
Fatih ARICA
Rümeysa ARSLAN
Abdulkadir ATLAY
Emine ATLAY
Gökay ATILGAN
Yusuf Oktay ATILGAN
Kıymet AYDOĞDU
Hatice BERK
Zeynep BİTER
Aykut BORA
Nagehan BOZKURT
Tuğba BUKİŞ DİNÇER
Emel BULUT
Abdullah BURAK
Mukadder BÜYÜKESKİL
Ayla BÜYÜMEZ
Teoman CAN
Serkan ÇAĞLI
Naciye ÇAVUŞ KASİK
Oğuzhan ÇELİK
Ayşe ÇETİN
Hasan ÇETİN
Duygu ÇABUK
Rahmi DANİŞMENT
Kuaybe Nagehan DEMİRAL
Gözde DEMİRAY
Esra DİLİÇİKİK
Bozan DOĞAN
Filiz DOĞAN
Gülay DOĞAN
Fatma DÖLEN
Necmettin DURAK
Yusuf DURMAZ
Asiye DURSUN
Elif DURSUN
Mustafa ELMALI
Hayriye ERÇETİN
Mehmet ERÇEVİK
Ersin ERDOĞAN
Mehmet Emin EREN
Emine EROL
Muhammed GÖKÇE
Sultan GÖKER TAŞ

Bülent GÖKMEN
Oğuz GÖKMEN
Ebru GÖKTEPE
Birgül GÜLDURU
Adem HAS
Başak IŞIL IŞIK
Mustafa IŞLEK
Nehir KALE
Fikret KAPLAN
Neşe KAPTAN GÜRSOY
Murat KARADUMAN
Muhammet Ali KARTAL
Gökçen KILIÇ ÖZBAY
Mahmut KURNAZ
Süleyman KURNAZ
Sevgi MANDAN
Güneş NAZİK
Pınar OCAK OVALIOĞLU
Dilek OLUKLU
Hülya ÖCAL
Demet ÖZCAN GÜZGÜN
Özlem ÖZKAN YAŞARAN
Lidya PASLANMAZ
Gani PEKER
Zeki SAÇ
Eser SANDIKÇI
Naciye SARI
Gökhan SEZER
Burak ŞAHİN
Figen ŞAHİN
Rıdvan ŞAHİN
Cihan ŞEN
Yasin ŞEN
Seda TAN
Dr. Bilge TAŞKİREÇ
Gökhan TAZE
Murat TEMİZ
Başak TOHUMCU
Gülten Gaye TOPAL
Kenan TURAN
Ayşe TÜREL KIRDÖK
Ahmet ÜNLÜ
Orhan VERGİLİ
Seda YANIK
Ayşegül YAMAN KOSDİK
Yusuf YAMAKOĞLU
Selcan YILDIRIM
Uğur YILDIRIM
Rukiye YILMAZ
Şefika YILMAZOĞLU
Mehmet YİRÇİ

İÇİNDEKİLER

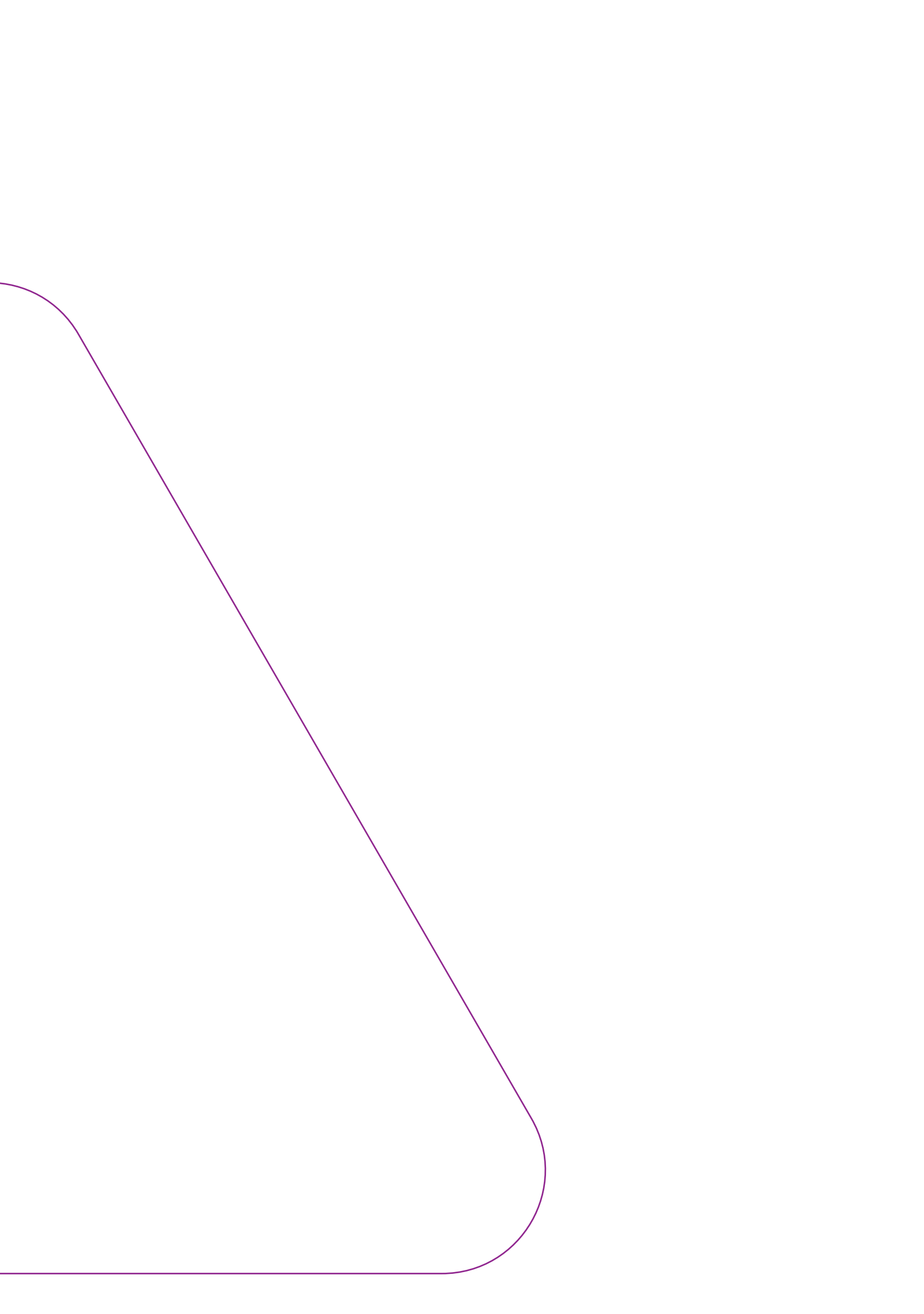
ÖN SÖZ	9
ÇOCUK VE ERGENLERDE CİNSEL EĞİTİM	13
Okul Öncesi ve Orta Çocukluk Döneminde Cinsel Eğitim	17
Ön Ergenlik ve Ergenlik Dönemlerinde Cinsel Eğitim	20
CİNSEL İSTİSMAR SONRASI PSİKOLOJİK	
GÜÇLENDİRME VE DESTEK	25
Cinsel İstismarın Çocuk Üzerindeki Etkileri	29
Cinsel İstismarın Belirlenmesi ve Cinsel İstismara	
Uğramış Çocuk ile Görüşme	31
Uzun Bir Süreçte Cinsel İstismara Uğramış	
Bir Çocuğa Nasıl Davranmalıyız?	35
KAYNAKÇA	39
CİNSEL İSTİSMAR TRAVMASI ÖNLEYİCİ ETKİNLİKLERİ	43
CİNSEL İSTİSMAR TRAVMASI GÜÇLENDİRİCİ ETKİNLİKLERİ	133
PSİKOSOSYAL DESTEK PROGRAMI ISINMA ETKİNLİKLERİ	155

ÖN SÖZ

Bilindiği üzere ülkemiz 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri ile sarsılmış ve birçoğumuzun yaşamı önemli ölçüde değişmiştir. Bu bağlamda psikososyal müdahale hizmetlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda, deprem, sel, kaza gibi toplumsal travmatik sonuçları olan olaylarda kullanılan “Psikososyal Destek Programları” geliştirilmiştir.

2001 yılında geliştirilen ve yıllardır kullanılan psikososyal destek programlarının program içerikleri ve teknikleri; toplumsal, kültürel ve teknolojik değişikliklere paralel bir biçimde yenilenmediği için uygulama sürecindeki uyarlamalar, eğitimci/uygulayıcının kişisel danışmanlık becerileri ile sınırlı kalmıştır. Doğal afet yaşamış gruplarla gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra terör, göç, intihar, ölüm-yas, cinsel istismar durumları için de programların kapsamının genişletilerek yenilenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Disiplinler arası bir yaklaşımla mevcut programların zenginleştirilmesi, kültürel bağlama daha duyarlı ve tutarlı hâle getirilmesi gereğinden yola çıkılarak, toplumun kültürel özellikleri ve hassasiyetleri gözetilerek, sosyal destek sistemlerini harekete geçirebilecek biçimde yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. Buna ek olarak çocukların yaşlarını ve gelişim dönemi özelliklerini dikkate alan ayrıca özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik etkinliklerin ve uyarlamaların da yer aldığı bir programa ve izleme değerlendirme mekanizmalarının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Bu doğrultuda, Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF iş birliği ile 2001 yılında hazırlanan ve hâlen uygulanmakta olan programların yenilenmesini

ve yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla Kasım 2017’de Psikososyal Destek Programlarının Yenilenmesi Projesi başlatılmıştır. Proje kapsamında çalışmalar; planlama toplantıları, bölgesel odak grup çalışmaları, mevzuat çalışmaları, içerik hazırlama çalışmaları, pilotlama çalışmaları ve değerlendirme çalışmaları şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Titizlikle yürütülen çalışmalar sonucunda bir önleyici destek kitabı ve altı güçlendirici destek kitabı olmak üzere toplam yedi kitap hazırlanmıştır. Önleyici destek kitabı, tüm travma türlerine yönelik teorik bölüm ve etkinliklerden oluşmuştur. Güçlendirici destek kitapları ise altı farklı travma türüne yönelik, altı ayrı kitapta yer alan teorik bölümler ve etkinliklerden oluşmuştur. Bu kitaplardaki travma türleri; “doğal afet, ölüm-yas, intihar, cinsel istismar, terör ve göç”tür. Güçlendirici destek kitaplarının her birinde ilgili travma türüne yönelik daha kapsamlı bir teorik bölüm ile önleyici ve güçlendirici etkinlikler yer almaktadır. Önleyici destek kitabında yer alan etkinliklere ek olarak güçlendirici destek kitaplarında da önleyici etkinliklere yer verilmiştir. Bu etkinlikler, uygulayıcının görev yerindeki bölgesel özellikler, dinamikler, ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak uygulanması için hazırlanmıştır. Güçlendirici etkinlikler ise kişilerin duygularını ifade etmelerine, travmatik olay sonrası oluşabilecek stres tepkilerini anlamlandırmalarına ve normalleştirmelerine, olumlu başa çıkma yöntemlerini kullanmalarına destek olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Cinsel istismar travmasını ele alan bu kitapta, teorik bölüme ek olarak on dokuz önleyici, beş güçlendirici olmak üzere toplam yirmi dört etkinlik yer almaktadır. Ayrıca kullanılması zorunlu olmayan, uygulayıcının gerekli gördüğü durumlarda uygulayabileceği on üç adet ısınma etkinliğine de yer verilmiştir.

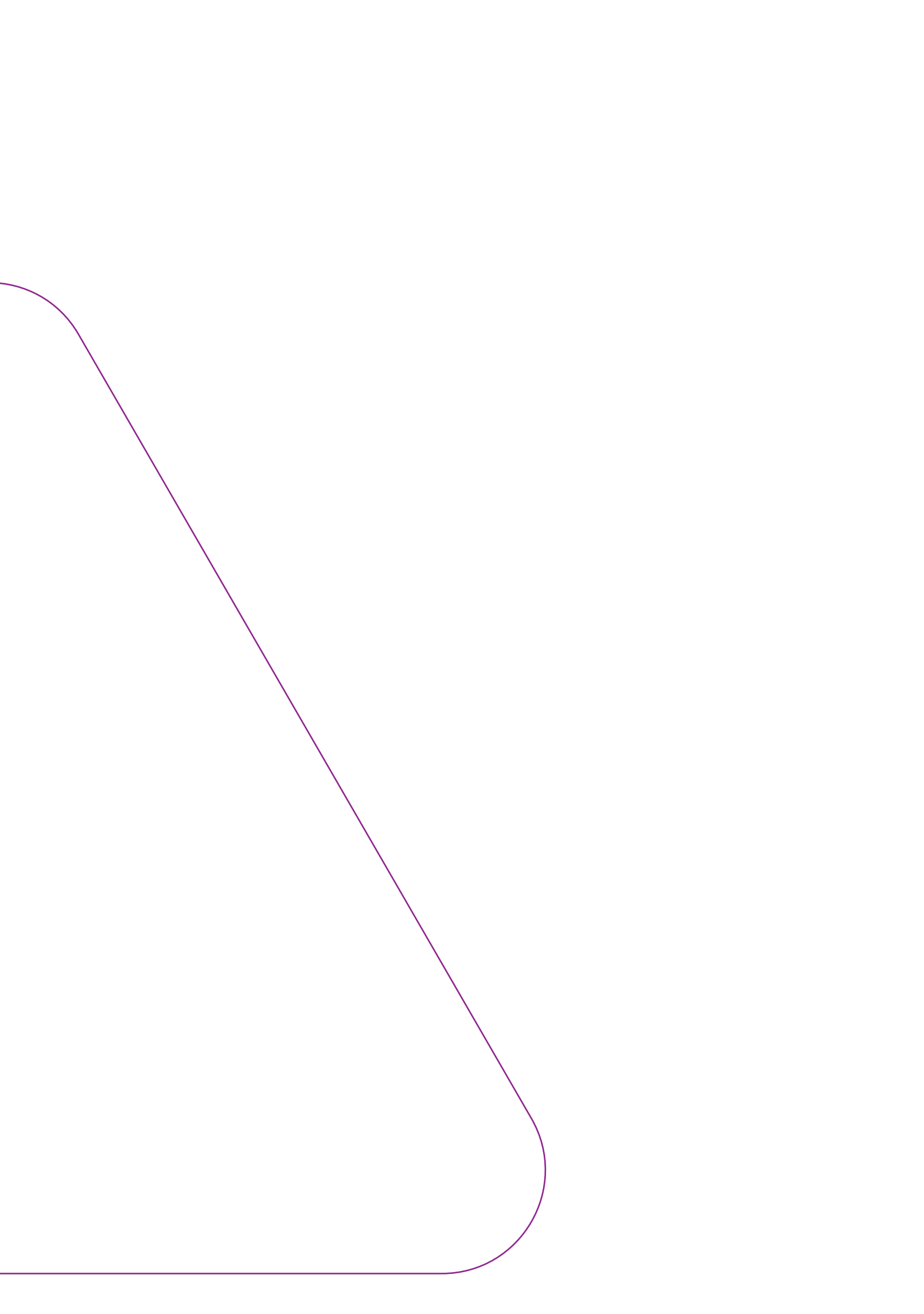
Travma konusunda sahada yürütülen çalışmalara destek sağlayacak bu programın hazırlanmasında emeği geçen akademisyenlere, Genel Müdürlük personelimize ve proje sürecinde katkılarını esirgemeyen değerli öğretmenlerimize teşekkür ediyor, Psikososyal Destek Programı’nın öğrencilerimize, ailelerimize, öğretmenlerimize ve vatandaşlarımıza yararlı olmasını temenni ediyorum.

Celil GÜNGÖR

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürü

ÇOCUK VE ERGENLERDE ÇİNSEL EĞİTİM

Cinsellik, birçok toplumda üstünde konuşulması güç bir tabu olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul öncesi çocukluk döneminde şekillenmeye başlayan cinsel içerikli sorulara yetişkinler tarafından yeterli yanıtlar verilmediği takdirde, çocuklar bu soru işaretlerine yönelik kendi öykülerini üretebilirler (Davies ve Robinson, 2010; Robinson, 2008). Öyle ki çocuklar kendi ürettikleri bu öykülerden korkabilir, kafaları daha da karışabilir ve sonuçta cinsellik hakkında konuşmaktan tümüyle kaçınabilirler. Oysa günümüzün değişen sosyokültürel yapısı içinde çocuklar, arkadaşlarından ya da radyo, televizyon veya mobil iletişim cihazları gibi araçlar ile tüm dünyadan doğru bilgiye ek olarak hatalı/yanlı bilgilere de kolayca ulaşabilmektedir. Cinsel uyarılar ile dolu bu dünyada erken çocukluk döneminden itibaren sunulan cinsel eğitim, çocuklarla cinsel istismar hakkında konuşmaya, istismarı bildirmeye ve önlemeye yardımcı olacaktır.

Cinsel eğitim; yaşam boyu süren, cinsel roller, kişiler arası ilişkiler, sevgi, mahremiyet, beden algısı ve üreme sağlığı konularında bilgilendirmeyi içeren ve bu bağlamda kişilerin tutumlarını, inançlarını ve değerlerini şekillendiren dinamik bir eğitim sürecidir (SIECUS, 2017). Çocuklara yönelik cinsel eğitim için en uygun yaşın ne olduğu, eğitim içinde hangi bilgilerin yer alması gerektiği ve bu bilgiyi kimin paylaşması gerektiği konusunda yoğun tartışmalar mevcuttur. Ancak çocuk ile cinsellik hakkında konuşmak için “çok erken” olarak tanımlanabilecek bir dönem yoktur. Cinsellik, çocuk büyüdükçe evrimleşen, kendi içinde değişkenlik gösteren bir sohbet konusudur.

Cinsel eğitim, 20. yüzyılda Amerikan eğitim müfredatının önemli bir parçası hâline gelmiştir (Ponzetti, 2016). Türkiye’de ise cinsel gelişim ve cinsel eğitimden bahseden çalışmalar 1980 sonrası ortaya çıkmaya başlamıştır (Kürtüncü ve diğ., 2015). Ulusal düzeyde cinsel eğitime ilişkin ilk proje Millî Eğitim Bakanlığının Sağlık İdaresi Daire Başkanlığı tarafından yürütülmüştür. Bu proje ile 1994 yılında, ekipler oluşturularak ergenlik dönemindeki değişiklikler hakkında öğrencilere bilgiler verilmiştir. Ardından 2000 yılında bu projenin devamı niteliğinde, İstanbul’daki pilot okullarda ilk “cinsel eğitim” dersi verilmeye başlanmıştır. Ancak bu uygulama uzun süre yürürlükte kalamamıştır (Çalışandemir ve diğ., 2008). Cinsel eğitime ilişkin, okul öncesi eğitim müfredatında hâlen bir uygulama yer almamaktadır. Kadın ve erkek üreme sistemine ilişkin dersler ise ilk olarak yedinci sınıfta öğrencilere verilmektedir (MEB, 2017).

Bir çocuğun kendi davranışlarını ya da kendine yönelik gerçekleştiren davranışları iyi ya da kötü olarak niteleyebilmesi için öncelikli olarak “normal” kabul edilen davranışı öğrenmesi gerekir. Çocukları kendilerine yönelik cinsel davranışlardan koruyabilmek için onları yaşa uygun cinsel bilgiler ve cinsel istismar hakkında eğitmek oldukça önemlidir. Çocukların cinsel eğitiminde; bakım verenler, öğretmenler, akranlar, yakınlar, medya ve popüler kültür, istemli ya da istemsiz olarak önemli rol üstlenir (Kürtüncü ve diğ., 2015; Robinson ve Davies, 2017). Özellikle ergenlik öncesinden itibaren okullarda sunulan cinsel eğitim programlarının riskli cinsel davranışları, cinsel ilişki ve gebelik oranlarını azalttığı yönündeki veriler, bu eğitimlerin okullarda verilmesini arttırmıştır (Ponzetti, 2016). Çocukların sağlıklı cinsel gelişimini desteklemek için olumlu kaynağa ihtiyacı vardır. Ayrıca toplumun, farklı cinsel gelişim basamaklarındaki çocuklardan beklenen cinsel davranışlar ve çocukların edinmesi gereken bilgiler konusunda farkındalığa ihtiyacı vardır.

Okul öncesi dönemde; çocukların merak arayışı, kişiler arası sınırları test etme arzusu ve durumsal faktörler gibi etmenlerin cinsel davranışların temelini oluşturduğu belirtilmektedir. Çocukların yaşa özgü cinsel oyun davranışları ile problemli cinsel davranışlarını ayırmak için bu davranışa dâhil olan çocuklar arasındaki yaş farkı, cüsse ve statü farkı, eylemin tipi ve eyleme ilişkin duygusal atıf, eylemin sıklığı, yoğunluğu ve eyleme eşlik eden zorlama, güç kullanma ya da tehdittin şiddeti gibi etmenlerin değerlendirilmesi gerekmektedir (Heiman ve diğ., 1998). Ancak bu tür davranışlar, yetişkinlerce incelenmesi ve klinik olarak değerlendirilmesi gereken

durumlardır. Çünkü cinsel istismar mağduru çocukların diğer akranlarına göre daha sık cinsel davranış gösterebildiği tanımlanmıştır (Bobier ve Martin, 2016; Heiman ve diğ., 1998). Sonuç olarak, cinsel davranışlarda bulunan çocukların istismar mağduru olup olmadığına ilişkin şüphelenmeye ek olarak yaş ve gelişim düzeyinden beklenen cinsel davranışların neler olabileceği ve cinsel eylemin niteliksel özelliklerine göre oyun davranışı açısından irdelenmesi ve buna göre bir yaklaşımda bulunulması çocuğun sağlıklı cinsel gelişimi için oldukça önemlidir.

Ergenlik dönemindeki bireylerin cinsel davranışlarını belirleyen önemli etmenlerden biri, aile içinde cinsellik hakkında konuşabilmektir. Evde cinsel eğitim almış çocukların cinsel anlamda daha az riskli davranışlar sergilediği gösterilmiştir (Robinson ve Davies, 2017). Diğer yandan aileler de çocukları ile bu konularda konuşabilmek istemektedir. Ancak ailelerin çocukları ile cinsellik üzerine konuşabilmek için yeterli bir beceriye veya bilgiye sahip olmadıklarını düşündükleri ayrıca bu konularda konuşmakta kendilerini utanmış ve rahatsız hissettikleri gösterilmiştir (Turnbull, 2011). Ailelerin deneyimlerine ilişkin bir diğer bulgu ise cinsel eğitim konusunda olumlu çocukluk deneyimleri olan yetişkinlerin kendi çocukları ile daha açık ve rahat bir havada iletişim kurabildiğidir (Walker, 2001). Ayrıca cinsellik hakkında nasıl konuşabileceğini araştıran ve kendi bilgisini yansıtabilen ebeveynlerin çocukluk deneyimlerinden bağımsız şekilde rahat bir iletişim kurabildiği de gösterilmiştir (Dyson ve Smith, 2012). Tüm bu veriler, geleceğin ebeveynleri konumundaki çocuk ve gençlerin aile içinde ya da eğitim yaşantıları içinde cinsel eğitim almalarının gerekliliğini ve önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu eğitimler planlanırken yaşa, gelişimsel ve kültürel özelliklere göre bir yapılandırma gerekmektedir. Bölümün bu kısmında "normal" gelişim gösteren bir çocukta yaşa özgü ulaşılması hedeflenen cinsel bilgi düzeyi ve bu bilgiye ulaşma yöntemleri aktarılacaktır.

Okul Öncesi ve Orta Çocukluk Döneminde Cinsel Eğitim

Küçük çocuklar ile cinsellik hakkında konuşmayı başlatmak ya da sordukları ile aslında neyi öğrenmek istediğini anlamak için ilk yapılması gereken bu konuda onun ne bildiğini öğrenmektir. Ardından, çocuğun önceden bildikleri ya da öğrendikleri arasında hatalı/yanlış bölümleri, doğruları ile değiştirmek hedeflenmelidir. Son olarak bu sohbetler, ailevi ve kültürel değer yargılarını paylaşmak için bir fırsata dönüştürülmelidir. Doğum-

dan itibaren ön ergenlik olarak kabul edilebilecek 9-11 yaş aralığına kadar olan evrede çocuklara öncelikli olarak cinsiyetini tanıtmaya, ardından beden bölgelerini adlandırma ve mahremiyete ilişkin bilgilendirilmede bulunma hedeflenir. Okul öncesi çocuklarda cinsel istismardan korunma eğitimi, cinsel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca bu yaş grubundaki çocuklara basamaklı olarak üreme ve doğum hakkında da bilgilendirme yapılmalıdır (Alberta Health Services 2009, Bayrak ve diğ., 2011; Bilginer, 2018).

Her sağlıklı çocuğun biyolojik olarak sahip olduğu bir cinsiyeti mevcuttur. Yaşamın ilk yıllarında çocuklar için her konuda birincil eğiticiler anne babalar veya bakım verenlerdir. Çocuk iki yaşına ulaştığında bez değiştirme, banyo yaptırma ve üst değiştirme gibi fırsatları kullanarak beden bölgelerini tanıtmak gereklidir. Bu sırada doğru anatomik isimleri kullanmak hem çocuğun bu kelimeleri öğrenmesine hem de bu kelimeleri kullanmasına yardımcı olacaktır. Ancak çocuklara, cinsel bölgelerin anatomik isimlerini öğretme ile ilgili tartışmalar vardır. Buna rağmen doğru terminoloji kullanımı, çocukların kendilerine yönelik cinsel istismar eylemini yetişkinlere veya ebeveynlerine bildirmek adına en iyi yardımcı araç gibi görünmektedir (Bobier ve Martin, 2016).

Ülkemizde ebeveynlerin büyük oranda çocuklarına cinsel bilgi vermeden önce kendilerine soru sorulmasını beklediği gösterilmiştir (Kürtüncü ve diğ., 2015; Göçgeldi ve diğ., 2007). Oysa çalışmalar, ebeveynlerin insan anatomisi ile ilgili bilgi vermeyi okul öncesi dönemde başlatması gerektiğini, 2 yaş ve sonrasındaki çocuğun bu konuda soru sormasını beklemekten bilgilendirmelere geçilmesi gerektiğini göstermektedir (Cappello, 2001). Cinsel merakın giderek arttığı, "Bu ne?" ya da "Neden?" şeklindeki soruların sıklığı 2-3 yaş arasındaki çocuklarda kendi bedenleri ve diğer çocukların bedenlerini keşfe yönelik davranışlar gözlenebilir. Çocuğun kendi cinsiyetini tanımaya yönelik davranışları bazen cinsel organını inceleme, gösterme ve dokunma gibi davranışlara dönüşebilir. Bu tür durumlarda çocuğa karşı ağır cezalar uygulamak ya da korkutucu olmak yerine mevcut durumu bir fırsata çevirmek ve çocuğun seviyesine göre konuşmak uygun olacaktır. Bu yaşlarda beden bölgelerini tanıtırken her bölgenin farklı bir ismi ve işlevi olduğu yönünde bir açıklamada bulunmak, hem çocuğun farklılıkları ayırt edebilmesine hem de kolay kavrayabilmesine yardımcı olacaktır.

Çocuk, 4-5 yaşına ulaştığında artık bebeklerin nereden geldiği ile ilgili sorular yöneltmeye başlar. Eğer 5 yaşındaki bir çocuk bu yönde bir soru

dile getirmiyorsa anne baba veya bakım verenlerin konuyu gündeme getirmesi beklenir. Böylece çocuğun yanlış bilgi edinmesi engellenmiş olur. Konuyu açmayan çocuklar için doğru anı yakalamak ve konuyu açmak hem çocuğun ilgisini çekebilmek hem de dikkatini sürdürebilmek için fırsat oluşturur. Örneğin televizyon programında hamilelik ve doğum ile ilgili bir konu tartışılırken çocuğa yöneltilen “Hamilelik hakkında konuşuluyor, bu konuda neler biliyorsun?” şeklinde bir soru, konuyu açmak için uygun bir başlangıç olabilir. Benzer şekilde çocuk hamile bir kadın gördüğünde, “Burada bebek var, bebeğin oraya nasıl girdiğini biliyor musun?” sorusu ya da uygun bir anda örneğin kitap okurken metin içinde geçen “... doğmuş.” gibi bir cümlenin ardından “Senin nasıl doğduğunu, nereden geldiğini hiç merak ettin mi?” şeklinde sorular konuyu başlatmak için uygun olabilir. Bunun yanında çocuk ile hamilelik ve doğum ile ilgili yaşa uygun kitaplar okumak, ebeveyne kolaylık sağlayan uygun bir yöntem olabilir. Bu yaştaki çocuklar; bebeklerin, annelerinin uterusunda büyüdüğünü ve bebeğin oluşması için anne ve babadan gelen küçük parçaların birleşmesi gerektiğini anlayabilir. Bu aşamada “Babanın, minik bir tohuma benzeyen spermi ile annenin, minik bir yumurtaya benzeyen ovumu birleştikten sonra bebek, annenin uterusunda onun için özel olarak hazırlanmış, su dolu bir yatakta büyümeye başlar.” cümlesi uygun ve yeterli bir açıklama olabilir. Bu yapıları çocuk için görsel hâle getirmek ya da çocuklar için hazırlanmış kitaplar ve benzeri görsel materyaller kullanmak sohbet sırasında yardımcı olacaktır. Öte yandan çocuğun, anlatılanlardan ne anladığını öğrenebilmek, yanlış anlaşılımların ve olası fantastik senaryoların önüne geçmek adına “Şimdi neler düşünüyorsun?” şeklinde bir soru yerinde olacaktır.

Eğer çocuk, “Ben nereden geldim?” şeklinde bir soru ile cinsel sohbeti kendisi açıyorsa öncelikli olarak ne sormak istediğini ya da neyi öğrenmek istediğini net bir biçimde anlamak gerekir. Bu amaçla “Sen neler düşünüyorsun?” şeklinde yansıtıcı bir cümle uygun bir soru olacaktır. Çocuğun yaşına göre “Bebekler annelerinin karnında uterus adı verilen özel bir yerde büyürler, sen de annenin uterusunda büyüdün.” gibi basit bir açıklama yeterli olabilir. Eğer çocuk, “Bebekler oradan nasıl çıkar ya da bebek nereden çıkacak?” gibi bir soru yöneltirse “Bebekler yeterince büyüüp uterustaki büyümelerini tamamladıklarında vajina adı verilen bir kanaldan geçerek dünyaya gelir?” şeklinde bir açıklama uygun olacaktır. Bu aşamada, ebeveynlerin önceden izlediği ve çocuğun anlamasını kolaylaştırabilecek hayvan belgeselleri de yardımcı materyaller olarak kullanılabilir.

Çocuğun yaşı ilerledikçe cinsel içerikli soruların niteliği de “Bebek uterusu nasıl girdi?” şeklinde değişecektir. Bu durumda önce çocuğa ne düşündüğü ile ilgili bir soru sormak, ne bildiğini öğrenmek en uygun yoldur. Böylece çocuğun hatalı öğrenmiş olabileceği bilgileri ya da kendi senaryolarına ilişkin bilgileri kendi ağzından öğrenmek ve doğruları ile düzeltmek mümkün olacaktır. Ardından ebeveynin konuşurken kendini rahat hissettiği, mümkün olan en fazla bilgiyi çocuğu ile paylaşması beklenir. Eğer bebek oluşumu ve uterusu geçirdiği büyüme süreci ya da doğum hakkında daha önceden bilgi verilmişse, ufak bir hatırlatma ile konuya başlanabilir. Çocuğun cinsel birlikteliği öğrenmeye ilişkin sorularını “Büyüdüğün zaman konuşuruz.” ya da “Zamanı gelince öğrenirsin.” gibi ötelemek yerine o anda mümkün olan en basit hâli ile yanıtlamak en doğru yaklaşımdır. Bu aşamada ailevi değer yargılarına da yer verilebilir. Örneğin “Bir bebeğin oluşması için erkekteki sperm ile kadındaki ovumun birleşmesi gerektiğini konuşmuştuk. Bunun olması için erkeğin penisinin, kadının vajinasının içinde olması gerekir.” gibi basit bir açıklama yapılabilir. Daha sonra bu birlikteliğin yetişkinler arasındaki özel bir ilişki olduğuna vurgu yapılmalıdır.

Bu yaş grubunda çocukları cinsel istismardan korunmaya yönelik olarak özellikle iyi/kötü dokunma ya da kabul edilebilir/kabul edilemez dokunmanın birbirinden ayırt edilebilmesini öğretmek, çocuğun kendisinin ve başkasının beden sınırlarını bilmesi için eğitimler vermek uygundur. Ayrıca çocuğa istemediği dokunmalara karşı “Hayır!” diyebilme becerisi kazandırılmalıdır. Cinsel istismardan korunmaya yönelik diğer önemli bilgilendirmeler ise çocuğun bazı özel durumlarda özellikle anne ve babasından sır saklamaması gerektiği, istemediği bir dokunma gerçekleştiğinde bunu söyleyerek yardım istemesi gerektiğidir. Son olarak çocuğun kendini istenmeyen dokunmaların şüphelisi olmaktan koruması ve kendi beden sınırlarını ihlal eden herhangi bir davranış ile ilgili olarak bunun onun suçu olmadığı yönünde bilgilendirilmesi oldukça önemlidir (Ceylan ve Çetin, 2015; PCAR ve NSVRC, 2011).

Ön Ergenlik ve Ergenlik Dönemlerinde Cinsel Eğitim

Cinsel eğitim, bireylerin gelişim sürecinde yaşa özgü değişen özellikler ile yeniden ele alınması ve uygun şekilde biçimlendirilip sunulması gereken dinamik bir eğitim sürecidir. Buna karşın bu alandaki çalışma-

larda, ergenlere öncelik verildiği gözlenmektedir. Bunun birçok nedeni vardır. Ergenlik döneminde artan cinsel dürtüler, olumsuz cinsel deneyimler açısından bu yaş grubunu yüksek riskli konuma getirmektedir. Öte yandan hızla değişen fiziksel ve fizyolojik değişikliklere bağlı olarak bu dönemdeki çocuklar cinsel bilgi edinmeye oldukça heveslidirler. Ancak bu dönemde çocukların birincil bilgi kaynağı çevredeki arkadaşları, pornografik filmler ve benzeri diğer materyaller olabilmektedir. Hatalı/yanlış bilgilere oldukça açık ve duyarlı olunan bu dönemde çocuklar çevrelerinden çok kolay etkilenebilmektedir. Nihayetinde, sonucunu öngöremedikleri davranışlarına bağlı olarak ergen gebeliği, düşük, cinsel yolla bulaşan hastalık ya da cinsel istismar mağduru olabilmektedirler. Tüm bu nedenlere bağlı olarak ergenler için cinsel bilgi, tutum ve beceri kazandırma temelli ardışık eğitim programlarının hazırlanması önem kazanmaktadır.

Ergenlik süreci, cinsiyete göre farklı özellikleri içinde barındırmaktadır. Yaş itibarıyla kız çocuklarının daha erken olgunlaştığı ve ergenliğe daha erken adım attığı bilinmektedir. Kız çocukları genellikle 13 yaş civarında ilk mensturasyon döngüsü ile, erkek çocuklar ise 14 yaş civarında ilk gece ıslanması (Tıbbi dilde noktürnal emisyon denilmektedir.) ile ergenliğe girmektedir. Bazı çocuklar ise beklenenden 2 yıl daha önce bu deneyimleri yaşayabilmektedir. Genel olarak her iki cinsiyet için de ön ergenlik dönemi olarak kabul edilebilecek 9-11 yaşları arasında mensturasyon-mastürbasyon gibi fizyolojik değişiklikleri, ergenliğin toplumsal-duygusal gelişimini ve kişiler arası ilişki biçimlerini kapsayacak cinsel eğitimin başlaması uygundur. Yine bu dönemde cinsel birleşme dışında tüp bebek yoluyla bebek edinme ya da evlat edinme konuları üzerinde konuşulabilir. Fizyolojik gelişime ait bilgi içeren cinsel eğitim, çocuklar bu deneyimleri yaşamadan önce verilmelidir. Örneğin erkek çocuklara yönelik cinsel eğitimde, "Senin yaşındaki bazı çocukların kendilerini keyifli hissetmek için kendi organlarına dokunduklarını, biliyor musun?" şeklinde bir başlangıç yapılabilir. Bu tür bir sohbet çocuğun kendini iyi hissetmesine ve bu tür konularda konuşurken rahat hissetmesine yardımcı olacaktır.

Ön ergenlik döneminde çocuğun yönelttiği bazı sorular ebeveynleri ya da diğer yetişkinleri zor durumda bırakabilmektedir. Yanıt verilmek istenmeyen sorular dahi uygun biçimde yönlendirilerek cinsel eğitim için bir fırsata dönüştürülmelidir. Örneğin "Sen ilk ne zaman cinsel ilişkide bulundun?" sorusuna yanıt vermek istenmiyorsa "Bu özel bir konu, yine de

benimle cinsel birliktelik konusunda konuşmak istemen beni mutlu etti.” gibi bir yönlendirmede bulunmak uygun olacaktır. Bunun yanında “Cinsel birliktelik birbirine sevgiyle bağlı iki yetişkin arasındaki özel bir birlikteliktir.” ya da “Cinsel birliktelik kişinin evlendiği kişi ile yaşadığı özel bir birlikteliktir.” gibi değer paylaşımlarında bulunmak mümkündür.

Ön ergenlik ve ergenlik dönemlerinde ebeveynler cinsel eğitimin önemli bir parçasıdır. Çocuğun cinsel konularda ne düşündüğü ya da neyi ne kadar bildiği ve sordukları sorular ile aslında neyi öğrenmek istediği öncelikli olarak ele alınmalıdır. Ebeveynlerin çocukları ile ergenlik dönemindeki iletişimlerini arttırmak, onların sağlıklı cinsel gelişimlerine katkıda bulunmak ve riskli cinsel davranışlarını azaltmak için hazırlanmış bazı eğitim programları mevcuttur.

Ergenlere yönelik cinsel eğitim programları; bilgilendirme, tutum-değerler-içgörü kazandırma, kişiler arası iletişim becerisi kazandırma ve son olarak sorumluluk başlıkları altında şekillendirilebilir. Bilgilendirme; insan cinselliği, büyüme ve gelişme, üreme anatomisi ve fizyolojisi, gebelik, doğum, gebelikten korunma, düşük, cinsel istismar ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara ilişkin geçiş yolu, belirtileri, tedavisi gibi teorik bilgilendirmeyi kapsar. Tutum-değerler-içgörü basamağında; ergenlerin kendi ailevi-kültürel değer yargıları içinde cinsel tutum edinmesi, soru sorma ve araştırma fırsatı edinmesi, öz saygısını geliştirmesi, cinsel ilişkileri değerlendirme ile ilgili içgörü kazanması, cinsel sınırları/yasakları anlaması ve karşısındakine karşı sorumluluklarını öğrenmesi beklenir. İlişkiler başlığında; ergenin iletişim becerileri kazanması, karar verme, akranını reddetme ve kararlılık becerisi kazanması ayrıca doyum sağlayabileceği ilişki geliştirme becerisi edinmesi beklenir. Böylece destekleyici, değer veren, zorlayıcı olmayan, karşılıklı doyumun yaşandığı ikili ilişki geliştirebilmesi için beceri kazanması beklenir. Bu basamakta güncel bir konu olan teknoloji kullanımının ilişkiler üzerine etkileri de paylaşılabilir. Sorumluluk başlığı altında ise cinsel ilişkiye yönelik sorumluluk alabilme, erken yaşta cinsel ilişkiye karşı durabilme, kişisel güvenliğe ilişkin olarak cinsel ilişkiden kaçınma ve sağlık sorunlarından korunabilmeye yönelik sorumluluk becerileri kazandırılır.

Cinsel eğitim programları içinde yer alan bazı bölümler doğrudan bir cinsiyete özgüdür. Bu nedenle kız ve erkek çocuklar için farklı oturumların oluşturulması, çocukların utanma ve rahatsızlık hislerine bağlı olarak iletişimi kapatmalarını en aza indireceği gibi belli konuların daha uzun

konusulup tartışılabilmesine olanak sunar. Böylece hem kız ve erkek çocukların konuşmak istedikleri birbirinden farklı konular dile getirilmiş olur hem de gençlerin utangaçlıklarının ve kaygılarının üstesinden gelinmesine yardımcı olunur. Buna karşın, cinsellik ve sağlık ile ilgili temel konular cinsiyet olarak karışık oturumlarda yapılmalıdır. Karma oturumların en belirgin avantajı temel konularda tekrarları ortadan kaldırıp zaman kazancı sağlamasıdır. Bunun yanında karma oturumlar, karşı cinse ait cinsel konularda engellenme ve kaygı gelişimini azaltacağı gibi kız ve erkek çocukların birbirleri ile sağlıklı ikili ilişki geliştirmelerine olanak sağlayan karşılıklı saygı ortamı gelişmesine yardımcı olur.

Ergenlik döneminde sunulan cinsel eğitim programlarında dikkat edilmesi gereken diğer bir unsur eğiticilerdir. Eğitimi veren kişinin eğitim sunulan grup ile hemcins olması eğitimdeki interaktif ortama olumlu yansıma sağlayabilmektedir. Bu nedenle, cinsel eğitim sunulacak kurumda her iki cinsiyetten de cinsel eğitim konusunda donanımlı eğiticinin olması önemlidir.

Cinsel eğitim alanında pek çok farklı yöntem ele alınabilir. Konferans ya da paneller, grup tartışmaları, soru kutuları, soru-cevap oturumları, rol oynama uygulamaları, hikâye anlatımları, film ya da slayt gösterileri gibi yöntemler kullanılabilir. Konferans ve panel etkinlikleri klasik eğitim yöntemi olarak değerlendirilse de gençlerin ilgisini çekmek ve programı genişletmek için diğer eğitim yöntemlerinin kullanılması etkili olabilir. Örneğin cinsel yolla bulaşan hastalıklar, ergen gebelikleri, mitler ve yanlış bilinenler, çocuk yaşta evlilikler, cinsel istismar, cinsiyet ayrımcılığı gibi konular drama ya da grup tartışmalarında ele alınabilir. Bunun yanında soru kutuları, okulların en görünen yerlerine yerleştirilerek gençlerin sağlık sorunları ile ilgili isim yazmadan soru yönelmeleri için duyurular yapılabilir. Belirli aralıklarla soru kutuları açılıp öğretmenler tarafından bu yazılı sorular cevaplanabilir. Okulda verilen cinsel eğitim ancak ebeveynlerin sunduğu eğitimin genişletilmiş şekli olarak değerlendirilebilir. Bu tür eğitimler planlanırken ailelere yönelik de bir oturum oluşturulması ve onların da sürece dâhil edilmesi, eğitimin içeriği hakkında bilgilendirilmeleri oldukça önemlidir. Ayrıca çocuklara yönelik eğitim oturumları öncesinde ailelerin olurlarının alınması şarttır. Bu eğitimlerin karşılıklı iletişime izin verecek şekilde planlanması, bu nedenle en fazla 50 kişilik bir kalabalığa hitap ediyor olması önemlidir. Eğitim içeriğinin sosyal normlara yönelik uygunluğu yanında eğitime dâhil edilen çocukların kültü-

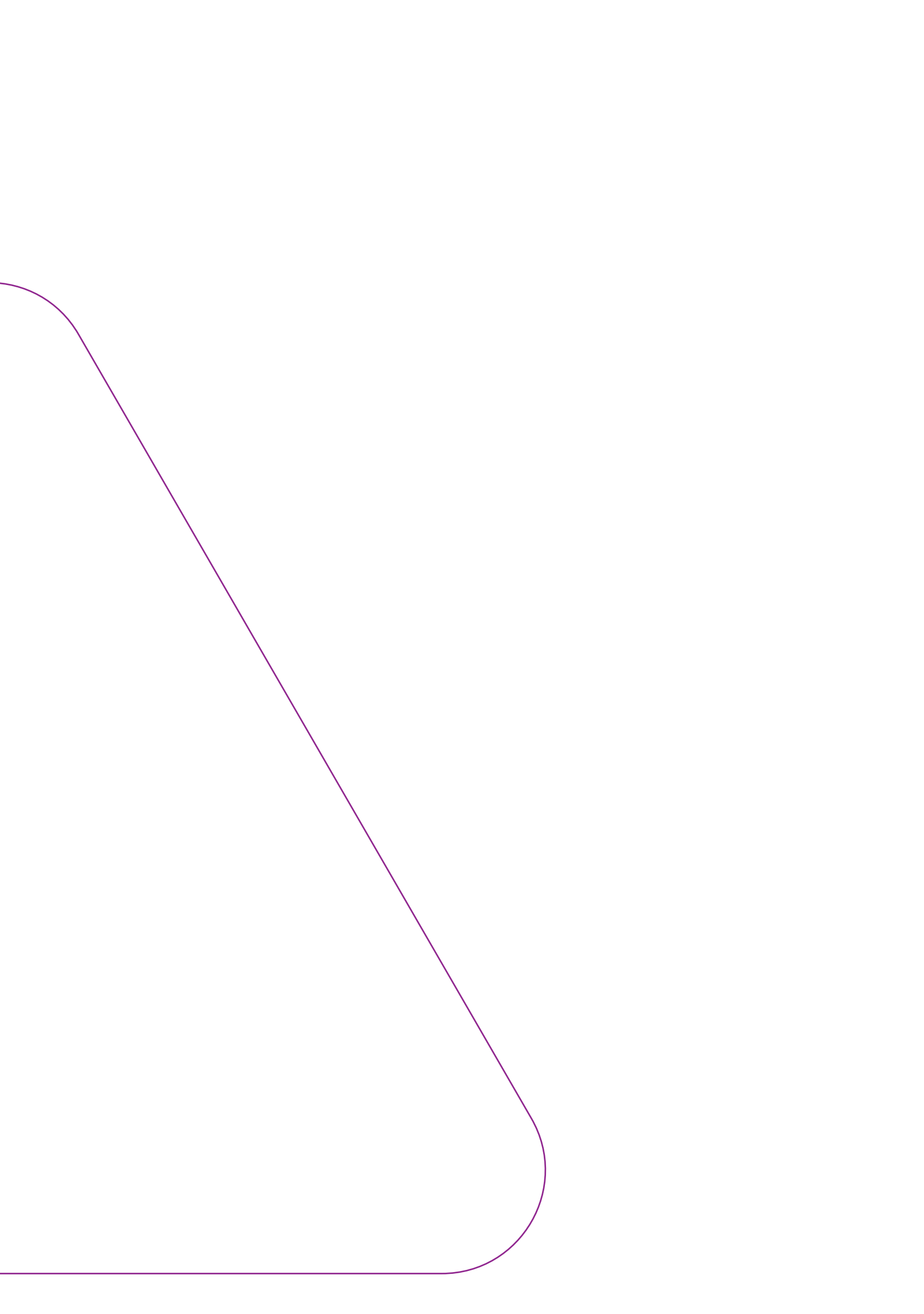
rel olarak benzer gruplardan seçilmiş olması eğitimin kalitesini ve kabul edilebilirliğini de arttıracaktır.

Sonuç olarak cinsellik hakkında konuşurken çocuğun alması istenen ana mesaj; bu konuda açık, dürüst ve güvenilir bilgiyi ebeveyninden alabileceği, soru sormaktan korkmasına ya da utanmasına gerek olmadığıdır. Ayrıca küçük çocuklar ile onların seviyelerine uygun şekilde cinsellik hakkında konuşmak, bunu sağlıklı hayatın bir parçası olarak algılamalarına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda bu sohbetler ilerleyen dönemlerdeki iletişimi de kolaylaştıracaktır (Bobier ve Martin, 2016). Geleceğimizin teminatı olan çocukların sağlıklı cinsel gelişimlerini desteklemek, cinsel istismar oranlarını azaltabilmek ve geleceği koruyabilmek alanda çalışan tüm meslek elemanlarının sorumluluğudur.

CİNSEL İSTİSMAR SONRASI PSİKOLOJİK GÜÇLENDİRME VE DESTEK

Çocuk, ailenin ve toplumun en önemli unsurlarının başında gelir. Bu kadar önemli bir unsurun yetiştirilmesi ve korunması da bu nedenle her şeyin önünde gelmektedir. Çocuğun yetiştirilmesi ailenin görev ve sorumluluklarının başında gelmektedir. Ailenin koruması ve rehberliği çocuğun gelişiminde çok etkilidir. Olumsuz ve kusurlu bir aile yapısı sağlıklı bir gelişimin ve uyumsuzluklarla dolu bir hayatın kaynağını oluşturacaktır. Aileler çocuk yetiştirme sürecinde bilerek veya genellikle bilmeden çocuklarının fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimlerine olumsuz etkilerde bulunabilirler. Bu süreçte anne babanın çocuk yetiştirme tutumlarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Ebeveynlerinden yeterli ilgi, şefkat, sevgi ve saygıyı göremeyen çocuklar, akranları ile ilişkilerinde benzer tarzda davranışlar sergileme eğiliminde olmaktadır. Çocukların algıladıkları ebeveyn tutumları kuralcı, küçümseyici, kusur bulucu, duygusal bakımdan yoksun bırakıcı, istismar edici, kötümser, endişeli, cezalandırıcı veya başarı odaklı ise bu çocukların akranlarına ve gelecekte kendi çocuklarına karşı da benzer tutumları izlemeleri ihtimali yüksektir (Kesici ve diğ., 2016).

Aile ortamında yeterli sıcaklığı, ilgiyi ve olumlu ebeveyn tutumlarını yaşayamayan çocuklar psikolojik olarak çeşitli sorunları yaşamaya açıktırlar. Örneğin bu çocuklar karşılaştıkları zorluklarda içine kapanabilir ya da tam tersi davranışlar sergileyerek vurdumduymaz tavırlar içine girerek telafi yoluna gidebilirler. Bu ve benzeri olumsuz tutum ve davranışlar içinde büyüyen çocuklar öncelikle iyi iletişim kurmaya ihtiyaç duydukları ailelerinden uzaklaşabilirler (Kesici ve diğ., 2016). Bu uzaklaşma sonucunda yaşamlarında çeşitli taciz ve istismar durumları ile karşılaştıklarında yaşadıkları bu felaketten kurtulmada çok büyük zorluklar çekeceklerdir. Özellikle de iletişime kendilerini kapamaları onlara uzatılacak olan eli tutmalarını engelleyecektir.

İhmal ve istismara uğramış, özellikle de cinsel istismara uğramış çocuklar genellikle yaşadıkları olayın ardından içinde buldukları olumsuz duygu ve düşüncelerini tam olarak ifade etme konusunda zorluk yaşarlar. Kimi zamanda bu durumun idrak edilmesi bile onlar için zaman alabilir. Farkına vardıklarında ise durumu tam olarak anlama, kabullenme ve ifade edebilme konusunda isteksizlik gösterebilirler. Eğer yaşadıkları durum tekrarlanıyor ve istismarcı, çocuğun yakını olan ve çevresi tarafından kabul gören birisi ise bu durumu ifade etmek ve anlatmak çok daha zor olacaktır. Cinsel istismarın istismarcı tarafından çoğunlukla inkâr edilmesi, kurbanın kendini suçlu hissetmesi, yaşadıklarından utanması ve toplumun cinsel istismarı kabul etmemesi gibi ana faktörler cinsel istismarın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini daha da arttıran faktörlerden bazılarıdır (Leathers ve diğ., 2009). Cinsel istismar mağduru çocuklar yaşadıkları travmaya ve acıya katlanamayacakları için sevgi dolu ilişkileri ve gelecekte mutlulukları hayal ederler, gerçeği görmezden gelir veya çarpıtabilirler (Aktepe, 2009).

İstismara uğrayan çocuklar yaşadıkları istismarı paylaşamadıkça istismarın onların ruh sağlığı üzerindeki etkileri gitgide olumsuz yönde artmakta ve bu etki çeşitli şekillerde çocuk tarafından dışarıya yansıtılmaktadır. Bu aşamada durumu fark edebilmek kimi zaman oldukça güç olmaktadır. Hatta birçok zaman durumun geç farkına varılmakta ya da azımsanmayacak oranlarda hiçbir zaman farkına varılamamaktadır. Bu nedenle yaşanan durumun çocuğun üzerinde ne gibi etkiler oluşturabileceğinin bilinmesi istismarın önlenmesi ya da sonrasında olumsuz etkilerinin tedavisinde faydalı olacaktır.

Cinsel İstismarın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocukluk çağında yaşanan cinsel istismar çoğunlukla gizlenir. Çocuk, istismarı pek çok farklı nedenden dolayı çoğu zaman hiç kimseye paylaşmaz. Yaşına ve yaşananların farkındalığına bağlı olarak bazen çocuk, yaşadığının bir istismar ya da taciz olduğunun farkında bile olmayabilir. Bu durumda, paylaşılmayı geciktiren veya engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen de tacizcinin baskısı ve çocuğun korkusu istismarı anlatmasını engelleyebilir. Bu ve benzeri nedenlerle birçok vakada istismar yıllarca gizli kalır. Bazen ileri yaşlarda tetikleyen durumlar ortaya çıkınca erken dönemlerde yaşanan istismarın başkaları ile paylaşılması söz konusu olabilmektedir. Bu da, çocuklukta yaşanan travmanın bilinçaltında süren ve örtülen kısmının bireyin üzerindeki etkilerinin devam ettiğinin bir göstergesidir. İstismarı saklama sebeplerinin başında suçluluk psikolojisi yatmaktadır. Yaşanan durumun kendisinden kaynaklandığı düşüncesi ya da açığa çıkmasının kendisinde oluşturacağı utanç ve suçluluk duygularının ezikliği, kişinin iç dünyası ile ilgili faktörler bireylerin istismarı bilinçli ya da bilinçsiz şekilde yadsımlarına sebep olmaktadır. Birçok durumda yaşananların bir günah olarak çerçeveselendirilmesi ve işlenen günah nedeni ile cezalandırılacağı ya da terk edileceğine dair hislerle, utanç ve suçluluk duygularının meydana getirdiği duygusal baskı ve karmaşıklık, istismarın saklamasına neden olabilir. Bazı durumlarda ise cinsel istismar saklanamayacak şekilde ortadadır. Örneğin cinsel istismar sırasında çocuk fiziksel olarak zarar görmüşse, yaşananların izleri bedeninde görülüyorsa çocuğun yakınındakiler (ebevynler veya öğretmenler gibi) bunu açıkça görecektir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında ise iki seçenek ortaya çıkar. Belirtileri gören yetişkin; ya korku, endişe veya benzeri sebeplerden dolayı görmezden gelebilir ya da olayın üstüne gitmeye karar verirse istismar adli makamlara yansır.

Çocuğun maruz kaldığı cinsel istismarın devamında ya da sonrasında mağdurun ruh dünyasında ortaya çıkan kısa vadedeki belirtilerden bazıları şunlardır: Yaşananların tekrar tekrar göz önünde canlandırılması, uyarılara karşı kendine has aşırı hassasiyet gösterilmesi, olayla ilgili kontrol edilemeyen düşüncelerin zihinde tekrarı, kaygı düzeylerinde artış, sembolik olarak yeniden yaşama, uyku bozuklukları, dissosiyatif durum ve bilinçli veya bilinçsiz olarak olayı yeniden yaşatma, aşırı pasiflik ve aşırı cinsel dürtü şeklinde kontrolsüz davranışlar (Hartman ve Burgess, 1989).

Ayrıca cinsel istismara uğrayan çocuklarda bilinç değişimleri, bellek kaybı dönemleri ve unutkanlıklar, uykuda gezme, gündüz rüyası, transa benzeyen dönemler, saldırganlık, hayali arkadaşlık ve geçici bilinç kaybı gibi durumlar kısa vadede ortaya çıkabilir (Topçu, 2009). Ancak bu belirtilerin uzmanlar tarafından değerlendirilerek teşhis edilmesi gerekmektedir. Çoğu zaman cinsel istismar, sağlık profesyonelleri tarafından istismarın tanınması ve çocuğun koruma altına alınması ile son bulur. Bu süreçten sonra çocuğun uzmanlar tarafından koruma altına alınması ve gerekli profesyonel yaklaşımların uygulanması ile tedavi sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekir.

Genel olarak istismar ya da kötüye kullanım, yaşanan çevreye, eğitime ve çeşitli durumlara bağlı olan bazı faktörlere dayanır. Cinsel istismar ise rıza dışı bir ilişki içinde, failin cinsel dürtülerini tatmin etmek için ya da mağduru küçük düşürmek için, mağdur üzerinde kontrol uygulama girişiminin bir göstergesi olabilir. Her ne sebeple olursa olsun istismar, hukuken ve ahlaki olarak mağdur üzerindeki ciddi tahrip etkilerine sebep olur ve asla kabul edilemez. Kaygı bozuklukları, cinsel istismara uğrayan çocuklarda kısa süre içinde ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca beraberinde uyku bozuklukları, kabuslar, fobiler, bedensel şikâyetler de gözlenebilmektedir. Bunlara ek olarak yine mağdurların büyük bir oranı depresyon, öz güven düşüklüğü, davranış problemleri, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete bozukluğu gibi semptomlar sergileyebilirler (Ovayolu ve Uçan, 2007; Goodyear-Brown ve diğ., 2012).

Uzun vadede, yaşanan cinsel taciz öyküsü genellikle yetişkinlikte de etkilerini sürdürebilir. Özellikle disosiyatif bozukluk, majör depresyon, cinsel işlev bozuklukları ve madde kullanımı gibi çeşitli psikolojik bozuklukların geçmişinde tacize uğramış kişiler tarafından yaşandığı görülmektedir (Taner ve Gökler, 2004).

Araştırmalar, cinsel şiddet mağdurlarının orta ve uzun vadede ciddi psikolojik sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Bunlardan en yaygın olanları; suçluluk, öfke, kaygı, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, stres bozukluğu, cinsel fonksiyon bozukluğu, somatik şikâyetler, uyku bozuklukları, sosyal ilişkilerde geri çekilme, okul başarısında düşüş, ani davranış değişiklikleri ve intihara teşebbüs etmeyi içerir (Taner ve Gökler, 2004; Akbaş ve Sanberk, 2011). Ayrıca çocukluk çağı cinsel istismarları ile aile içi cinsel istismar mağdurlarında en sık görülen belirtinin depresyon olduğu ve depresyona da genellikle intihar davranışının eşlik ettiği gözlenmektedir.

Geçtiğimiz yıllarda yapılan araştırmalar, istismar mağdurlarında gözlemlenen hastalık ve yetersizlik oranlarını ve nedenlerini açıklayabilecek niteliktedir. Çocukluk çağında cinsel istismar mağduru olmuş yetişkinlerin, hem kadın hem de erkeklerde, istismara uğramamış akranlarına göre daha fazla “kötü sağlığa” sahip oldukları ve yaşadıkları istismarın üzerinden uzun zaman geçse dahi bu olumsuz etkilerin sürdüğü, araştırma sonuçları ile ortaya koyulmuştur. Herhangi bir müdahale olmaksızın istismar mağdurlarının ciddi ve hayatı tehdit eden birçok hastalığa sahip olma olasılığı daha yüksektir (Kendall ve Tackett, 2012). Örneğin Amerikan ulusal komorbidite çalışmasında, cinsel istismar, mağdur kadınlarda kardiyovasküler hastalık riskini dokuz kat artırmıştır (Batten ve diğ., 2004). Yukarıda sayılan tüm semptomlara ek olarak bazı çalışma bulgularında özellikle erkek ergenlerde cinsel taciz (tecevüz)’e uğrama ile madde bağımlılığı, şiddet davranışı, hırsızlık ve okul devamsızlığı arasında bir ilişki bulunmuştur (Wilson ve Scarpa, 2015). Benzer araştırmalar, çocukta cinsel istismar öyküsü olanların istismar öyküsü bulunmayan çocuklara oranla daha fazla yiyecek kısıtlamaları gösterdiklerini bulmuşlardır. Cinsel istismar sonrasında çocuk duygusal olarak rahatsız olduğunda, kilo memnuniyetsizliği, ince bir beden olarak idealleştirdikleri şeyin peşinde koşma ve arındırma davranışının arttığı düşünülmektedir (Wonderlich ve diğ., 2000).

Cinsel İstismarın Belirlenmesi ve Cinsel İstismara Uğramış Çocuk ile Görüşme

Çocukların istismarı fark etmesi ve açıklaması karmaşık ve zaman alan bir süreçtir. Önceki başlıkta da açıklandığı gibi, cinsel istismar mağduru çocuklar yaşadıkları travmatik olayı genellikle hemen açıklamazlar. Ebeveynler yolunda gitmeyen ve yanlış bir şeylerin olduğunu fark ettikleri zaman bu konuyu çocukları ile konuşmalıdırlar. Ancak bu konuşma, sempatik kanalların ve sağlıklı iletişim yollarının kullanıldığı bir konuşma şeklinde yürütülmelidir. Çoğu yetişkin şüphelerini araştırmak için çocuğu ile konuşurken kendisini rahatsız hissetmekte hatta bazen panikle, suçlayıcı bir dil de kullanabilmektedir. Yaşanılan travmanın sağlıklı bir şekilde neticelenmesi için ebeveynlerin, çocuğa olan yaklaşımlarında doğal, içten ve samimi bir tavır sergileyebilmelerinin öneminin farkında olması şarttır. Ayrıca çocuğu muayene eden doktorlar veya konu ile

İlgili diğer personelin de cinsel istismar belirtilerine karşı hassas olmaları gereklidir. Uzmanlar, olumsuz bir durum ortaya çıktığında hem çocukla hem de ailesi ile yapacakları konuşma konusunda yeterince hassasiyet göstermelidirler. İstismara uğramış çocukla çalışmak özellikle de cinsel istismar mağduru çocukla, adli ve klinik boyutları olan ve uzmanlık gerektiren bir iştir. Fiziksel muayene ve görüşmenin yapıldığı süreçte ayrıca gebelik testi de dâhil olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalıklar için yaşa uygun testler kullanılarak olguya göre değerlendirme yapılmalıdır. Çocuklarda görülen fiziksel yakınma ve normal karakter özelliklerinden farklı tavırlar (Örneğin içe dönükse dışa dönük davranması, dışa dönükse içe kapanması gibi...) yani rutin dışı süreçlere özellikle dikkat edilmelidir. Bu tür sıra dışı değişikliklere karşı ebeveynler ve öğretmenler aralıklarla bilgilendirilmelidir. Cinsel olan ya da olmayan her türlü istismar, güvenlik personeline bildirilmelidir. Bunun sadece ahlaki bir davranış olmayıp yasal bir zonluluk olduğu, aksi takdirde bildiri yapmayanın da yasal olarak yükümlülük altına gireceği net bir şekilde vurgulanmalıdır. Bu süreçte çocukla iletişim kuracak olan emniyet elemanları da aynı hassasiyetle olaya yaklaşmalı, travma yaşayan çocuğa ikinci bir travma yaşatmamalıdır. Çocuk için cinsel istismarı bildirmek aşırı zor olabilir. Genellikle bu durumu öğrenen yetişkinler olaya odaklanarak çocuğun kendisini çaresiz ve savunmasız hissettiğini gözden kaçırabilmektedirler.

Bir çocuğun ablası-ağabeyi, büyükannesi-dedesesi ya da halası-amcası tarafından okşandığını, cinsel bölgelerine dokunulduğunu ya da daha ileri gidildiğini ebeveynlerine söylemesinin ne kadar ürkütücü ve utandırıcı olduğunu hayal etmeye çalışmak bile yeterince zordur. Bazı cinsel istismar vakaları yırtık bir iç çamaşırı ya da vücutta fiziksel izler bırakmaz. Hatta ilk zaman anksiyete, depresyon ya da artan bir cinsel aktivite gibi cinsel istismar olgusunu gösteren bir belirti de göstermeyebilir. Bu nedenlerden dolayı, yaşanan cinsel istismar olayının gerçekten olup olmadığının ya da ne şekilde olduğunun anlaşılmasını sağlayacak birinci ve en önemli delil çocuğun ifadesidir. Bu süreçte yönlendirici sorular ya da doğru bilgi almak adına çocuğu zorlayan ifadeler, çocuğun kendisini baskı altında hissetmesine ve bunun sonucunda bazı gerçeklerin atlanmasının yanında bazı durumların da hayalle gerçeklik arasında yanıltıcı olmasına neden olabilmektedir.

İstismara uğradığı düşünülen bir çocuğun yaşananlar hakkında sorgulanması sırasında çocuğun yanıltan ifadeler vermemesi için görüşmeyi

yapanın çok hassas, konu ile ilgili yeterince eğitilmiş ve tecrübeli olması gerekmektedir. İstismara maruz kalan çocukla yapılacak görüşmede suçlanan kişinin de haklarının korunması, hatalı bir ifadenin oluşmaması, bunun yanında mağdurun da psikolojik olarak yıpranmaması için çeşitli sorgulama yöntemleri kullanılmaktadır. Suçlanan yetişkinin haklarını korurken çocuğun üzerindeki baskıyı azaltmak için zaman zaman çeşitli uygulamalar kullanılmaktadır. Örneğin görüşme sırasında psikolog eşliğinde avukatla görüşme ve görüntülü kayıtların alınması ve mahkeme sırasında gerektiğinde bu kayıtların tekrar tekrar izlenmesi gibi... Bu amaçla ülkemizde cinsel istismara uğramış olma şüphesi olan mağdur çocukların, adli sorgulamaları sırasında defalarca aynı sorulara muhatap olmaları, bu süreçte sorgulamanın işin uzmanları tarafından yapılması için bir düzenleme yapılmasına ve bu amaçla merkez kurulmasına karar verilmiştir. Türkiye’de “Çocuk İzlem Merkezleri” adı altında ÇİM’lerin kuruluşu ile ilgili 04.010.2012 tarih ve 2843 sayılı Resmi Gazete ilanı ile 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi hayata geçmiştir. ÇİM’ler, Sağlık Bakanlığına bağlı hizmet veren kamu hastanelerinin çatısı altında faaliyetlerine başlamıştır. Ancak bu merkezler bağımsız olarak hizmet vermektedirler. 0-18 yaş aralığında cinsel istismara uğradığı şüphesi olan çocukların adli görüşmeleri, adli ve psikiyatrik muayene ve devamındaki takipleri, farklı uzmanlardan oluşturulan (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk psikiyatrisi uzmanı, adli tıp uzmanı vb.) bir uzmanlar grubu eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Uzmanlardan teşekkül eden heyetin mağdurla olan görüşmesi ÇİM’lerde yapılmakta, adli ve idari işlemlerin tamamı tüm ilgili kişilerin (cumhuriyet savcısı, avukat vb.) hazır bulunduğu ortamda gerçekleştirilmektedir. Mağdurun ifadesi alınırken camlı oda kullanılmakta olup, soruşturmayı yürüten cumhuriyet savcısı, mağdur vekili olan avukat ve diğer ilgili kişiler camın arkasından süreci izlemektedirler. Bu sırada içeride görüşmeyi sürdüren adli görevli de kulaklıktan dışarıdan gelen soruları mağdura yöneltmektedir. Bu şekilde, mağdur olan çocuğun beyanı, konu ile ilgili bir tek görevli ile yürütülmüş olmaktadır. Böylelikle çocuğun kalabalık ve sürekli soru soran bir ortamın baskısından uzak olması sağlanmış olmaktadır. Süreçteki tüm görüşmeler daha sonra ihtiyaç hâlinde kullanılmak üzere kamera kaydına alınmak yoluyla mağdurun tekrar tekrar aynı travmayı yaşamasının önüne geçilmektedir. Böylece sağlıklı bir ortamda görüşme gerçekleşmiş ve cinsel istismar mağduru olan çocuğun yaşadığı travmanın şiddeti artırılmamış olur.

Bir yanda ÇİM'lerde çocukla görüşmeler gerçekleştirilirken, diğer tarafta da uzman personel tarafından istismar mağduru çocuğun ailesi ile gerekli görüşmeler gerçekleştirilir. Çocuğun yakınlarına süreçle ilgili gerekli bilgiler verilir. Ayrıca çocuğun yakınlarına gerekli olan psikolojik süreçle ilgili rehberlik yapılır. İhtiyaç hâlinde ailelere, çocuğa bundan sonraki süreçte nasıl davranmaları gerektiği konusunda eğitim verilir. Bu eğitim ve danışmanlık hizmetleri çocuğun psikolojik olarak güçlendirilmesi ve rehabilitasyonuna katkı sağlanması için çok büyük önem taşımaktadır. Okumakta olduğunuz bu bölümün de temel amacı, eğitim ve danışmanlık hizmetlerini yürüten uzmanların geliştirilmesi yoluyla çocuğun güçlendirilmesi ve rehabilitasyonuna katkı sağlamaktır.

Çocuğun istismarından sonra yapılacak olan -özellikle ilk- görüşme yaşanan travmanın derinliği açısından çok büyük öneme sahiptir. Bu nedenle özellikle ilk görüşme ve devamındaki tüm görüşmeler mutlaka uzman bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir. Aksi takdirde, istismar sonrasında çocukların çoğunda istemediğimiz birçok davranış gözlemlenebilir. Örneğin regresyon davranışı (Parmak emme, altını ıslatma vb.), yeme ve uyku bozuklukları, anneye yapışma, korkular ve kabusların artışı gibi davranışlar gözlemlenebilecek belirtiler arasındadır. Adli ve fiziksel muayene istismarın belirlenmesinde ilk aşama olabilir. Ancak istismar sonrası geçen süre bu olgunun tespitinde önem taşır. Çoğu zaman mağduriyet sonrası zamanın uzaması, fiziksel muayene bulgularını ortadan kaldırmaktadır. Olgunun tespitinde bu konuda eğitim almış yeterli bilgi ve beceriye sahip uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle krize müdahale konusunda uzman ekiplerin sayılarının artırılması kriz sürecinin sağlıklı yürütülmesi ve travmanın büyümemesi için önemlidir.

Bilindiği gibi, çocuk cinsel istismarı çocuğun bu olaydan dolayı utanç, suçluluk hissetmesi ve korkması gibi nedenlerle açıklanamamaktadır. Çocuklar başına gelen bu olaydan dolayı kendilerini suçlamakta ve cezalandırılacaklarına inanmaktadırlar (Ovayolu, Uçan ve Serindağ, 2007). Cinsel istismar mağduru çocuk, yaşadığı bu olayı birine açıklamakta çekingen davranabilir. Ailesi ve yakınlarının kendilerini terk edeceği korkularını yaşarlar. Bazen bir hikâye içerisinde bu olayı başka bir çocuğun yaşadığını belirterek istismarı bildirebilirler. Bu nedenle ilk görüşmeden başlayarak süreci yönetenlerin bilgi, beceri ve tecrübeleri çok önemlidir.

Uzun Bir Süreçte Cinsel İstismara Uğramış Bir Çocuğa Nasıl Davranmalıyız?

Çocuklarının istismara uğradığını öğrenen aile üyeleri de kriz süreci yaşarlar. Bu süreçte önce bir şaşkınlık, panik ve kabullenememe; beraberinde utanç, suçluluk, korku, öfke gibi duygular yaşanabilir. Bu kriz durumunun aşılması aile için çok kolay olmayacaktır. Özellikle de cinsel istismar veya taciz aile içinden veya aileye çok yakın bir kişi tarafından gerçekleştirilmişse durum çok daha farklı bir süreç izleyecektir. Cinsel istismarın bu şekilde bir aile üyesi veya ailenin yakınındaki kişi tarafından işlenmesine *ensest* denilmektedir. IRC (International Rescue Committee) ve UNICEF'in 'Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu' ensesti "Aile içinde gerçekleşen cinsel istismar" olarak tanımlar ve ensestte "bir aile bireyi bir çocuğu cinsel davranış veya eylemin içine dâhil eder (veya buna maruz bırakır). 'Aile üyesi' kan bağı olan bir akraba olmak zorunda değildir... [Bakıcı aile] veya çok yakın bir arkadaş gibi 'ailenin parçası' olarak görülen biri [de] olabilir." (2015, s. 16). İstatistikler ensest vakalarında bu kişilerin genelde aile yakınında bulunan erkek figürlerinden olduğuna işaret etmektedir (baba, abi, amca, dayı, komşu amca gibi). Ancak daha nadirattan da olsa aile içindeki kadın figürlerinin de tacizci olabileceği göz ardı edilmemelidir (anne, teyze, komşu teyze, vb).

Ensest durumunda, tacizci eğer akraba veya benzeri yakın bir erkek ise mağdurun annesi, özellikle çok zor bir durum içinde kalabilir. Onun yaşayacağı çatışmalar çok büyük olacaktır. Bazen eşi ve çocuğu arasında kalabilir. Bu duruma bir de yaşanan kültür içindeki çevre baskısı düşüncesi de eklenecektir. Böyle bir durumda belki de en üzücü olanı annenin, yaşayabileceği çatışmanın ve sıkışıklığın devamında kendisine ya da çocuğa istinaden yöneltilecek tehditlere boyun eğerek ensestin devamına gönülsüz de olsa izin vermek zorunda kalabilmesidir. Tacizcinin ailenin kadın üyelerinden birisi olma durumunda aynı şiddette olmasa da bu sefer baba benzer olumsuzlukları yaşayabilecektir. Tacizcinin baba veya dede gibi en yakın erkek aile üyelerinden olduğu durumlarda anneler genellikle suçluluk ve depresyon yaşarlarken; tacizcinin anne veya benzeri bir kadın figürü olduğu durumlarda ise baba daha fazla şiddet gösterme eğiliminde olacaktır. Vuku bulan ensest vakalarının, anne veya baba tara-

findan, ne kadarının kolluk güçlerine ya da resmî kurumlara bildirilmediğinin belirlenmesi mümkün değildir. Bu durumda yaşananların telafisi ve tedavisi mümkün olmayacaktır çünkü tanıdığı birisi tarafından özellikle de aile içinden birisi tarafından maruz kalınan cinsel saldırılarda, mağdurun iyileşmesi diğer vakalara göre daha da zorlaşmaktadır. Bu vakalardaki mağdurlar çok daha fazla ruhsal bozukluk göstermektedir. Kişi kendisini daha fazla suçlamaktadır; buna karşılık daha az olumlu algılamakta, güven sağlamada ise çok daha fazla zorlanmaktadır (Gölge, 2005). Bu nedenle toplumun konu ile ilgili farkındalığının arttırılmasının ve eğitiminin toplumsal seferberlik şeklinde sürekli yapılmasının faydalı olacağını söylemek mümkündür.

İstismar ve ihmale maruz kalan çocukların mutlaka desteğe, birçoğunun tedaviye ihtiyacı vardır (Aşırdizer, 2006). İstismar sürecinde çocuğun yaşadığı travmanın şiddeti ve yoğunluğu birçok faktöre bağlı olarak şekillenmektedir. Bu oluşum, cinsel istismarın klinik özelliklerine ve çocuk üzerindeki etkilerine, çocuğun istismarcı ile olan ilişkisine, istismarın şekline, süresine, maruz bırakılan şiddete, oluşan fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşına ve gelişim basamağına ve çocuğun travma öncesi ruhsal gelişimine bağlı olarak farklılıklar ortaya koyacaktır. Yaşanan travmanın yoğunluğu, sözü geçen bu faktörlerin yanı sıra, kişinin yaşadığı sosyal çevrenin travmaya verdiği tepki ile de ilişkilidir. Aile ve arkadaş desteği mağdurun durumla başa çıkmasında, psikolojik olarak güçlendirilmesinde çok önemli rol oynayacak faktörlerdir (İşeri, 2008).

Keser, Odabaş ve Elibüyük (2010) anne babaların çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi düzeylerini inceledikleri çalışmalarında anne babaların çocuklarına yönelik bir istismar olayı ile karşılaşmaları durumunda uygun olmayan baş etme yöntemleri kullanabileceklerini belirlemişlerdir. Araştırmaya katılan anne babaların sadece %36'sı ilgili makamlara başvuracağını, bildireceğini ifade etmişlerdir. Bu oran -yaşanan ya da yaşanması olası istismar durumlarının resmî makamlara ya da uzmanlara bildirilme oranı- düşündürücüdür. Aynı çalışmada katılımcıların sadece %7.6'sı bu durumu yakınlarıyla paylaşacağını, %8.9'u kendisinin çözüm bulmaya çalışacağını belirtmiştir. İstismar ve ihmal sonrası durumun ilgili makamlara bildirilmemesi çok ciddi sonuçlar doğurabilir. Hem çocuk hem de suçlular açısından bu durumun değerlendirilmesi

gerekmektedir. Suçlu hakkında şikâyetle bulunulmaması, istismarcının gerekli hukuki müdahaleden kurtulmasına neden olacaktır. Ayrıca mağdur durumundaki çocuğa ve ailesine yönelik psikolojik desteğin sağlanmasını engelleyen bir durum da söz konusu olacaktır. Yapılan araştırmalara göre istismar sonrası çocuğun anne babadan algıladığı desteğin yüksek olması, çocuğun travma sonrası stres bozukluğu ya da oluşabilecek başka psikiyatrik sorunları yaşamasında da koruyucu etmenlerden biridir (Bolen ve Lamb, 2007; Godbout ve diğ., 2014). Bu nedenle, eğitim programlarında ailelere istismar durumunda ve sonrasında neler yapmaları gerektiğine dair bilgilendirmenin yapılması, olası psikolojik bozuklukları önleyebilir veya bozuklukların şiddetini azaltabilir (Godbout ve diğ., 2014). Yapılacak bu bilgilendirmelerin kapsamında öncelikle çocuk gelişim dönemleri, bu dönemlerin hem fiziksel hem de psikolojik değişimleri ile özelliklerinin aktarılması gereklidir. Çocukların bu tür özelliklerinin aileler tarafından bilinmesi, devamında bu tür durumlarda çocukları ile ilişkilerinin şekli anlatılmalıdır. Yaşanan istismarın ve çocuk üzerindeki etkisinin çocuğun bundan sonraki yaşamını da etkilemeye devam edeceği unutulmamalıdır. Mağdur olan bu çocukların desteğe, ilgiye ve sevgiye olan ihtiyaçlarının karşılanması aşamasında izlenecek yol ve süreçte dikkatli olunması gerekmektedir. Bu süreçte sağlıklı ebeveyn tutumları çok önemlidir. Bu süreçte çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak isteyen çocuğun beklentileri ile ebeveynlerinin ve onunla iletişimi olan yakınlarının karşılıklı olarak beklentilerinin doğru algılanması gereklidir. Özellikle ilgi ve sevgiye olan ihtiyacın karşılanması sürecinde bu çocuklar bazen bedeli ne olursa olsun ihtiyaçlarının karşılanmasında bilinçli ya da bilinç dışı arayışa gireceklerdir. Bu durumların sağlıklı bir şekilde karşılanabilmesi için istismar yaşayan çocuklara özellikle de cinsel istismara uğramış olan çocuklara nasıl davranılması gerektiği önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce de altını çizdiğimiz üzere ailelerin istismar durumlarını fark etmeleri ve bu duruma doğru müdahalede bulunabilmeleri için çocuklarını öncelikle her yönden tanımaları gereklidir. Bu aşamada öncelikli yapılması gereken, ailelere çocuk gelişimi hakkında eğitimler verilmesi olmalıdır. Bu eğitimler sayesinde ailelerin eksikleri giderilebilir ve çocuklarına destekleri, uzmanların vereceği desteği daha iyi anlamalarına ve ortak

olmalarına yardımcı olacaktır. Bu eğitimlerin içerisinde özellikle çocukluk-tan başlayarak ergenlik dönemlerinin bireyde oluşturduğu değişimlerin bilinmesi, çocuk ve ergende cinsel eğitimin doğru bir şekilde verilmesi önem kazanmaktadır. Ayrıca bu konuların anne baba ile çocuk arasında nasıl konuşulması gerektiği de çocuk ve aile arasında kurulacak sağlıklı iletişim açısından önemlidir. Günümüzde ailelerin çocukları ile aralarında iletişimin zayıflamış olması, ciddiye alınması gereken güncel bir sorundur. Bu sorunun kaynağı çocukluktan başlamaktadır. Çeşitli nedenlerle özellikle cinsellik, aile içinde konuşulması ertelenen konuların başında gelmektedir. Nasıl konuşulması gerektiğine geçmeden önce, ailelere bu konuda yeterli bilginin aktarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, T., ve Sanberk, İ. (2011). *Çocuklara yönelik cinsel taciz ve koruyucu eğitim*. Karahan Kitabevi.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı: Psikiyatride güncel yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry*, 1, 95-119.
- Alberta Health Services. (2009). *Sexual and reproductive health education and health promotion. Talking to your preschool children about sexuality*.
- Aşirdizer, M. (2006). Acil servislere başvuran çocuk ve kadın istismarı olgularına hekimlerin yaklaşımı. *Journal of Surgery Medical Sciences*, 50 (2), 39-48.
- Batten, S. V., Aslan, M., Maciejewski, P. K., & Mazure, C. M. (2004). Childhood maltreatment as a risk factor for adult cardiovascular disease and depression. *Journal Clinical Psychiatry*, 65 (2), 249- 254.
- Bayrak, G., Başgöl, Ş. S., ve Gündüz, T. (2011). *Ailede cinsel eğitim*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Bilginer, Ç. (2018). Oyun döneminde cinsel eğitim. *Oyun dönemi ruh sağlığı ve hastalıkları içinde*, İşeri E, Güney E, Taş Torun Y (editörler), Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınları, Ankara, s. 217-229.
- Bobier, L., & Martin, K. A. (2016). Early childhood sexuality education. *Evidence-based approaches to sexuality education içinde*, Ponzetti J. J. (ed). Routledge Press, New York, s. 223-239.
- Bolen, R. M., & Lamb, J. L. (2007). Parental support and outcome in sexually abused children. *Journal of Child Sexual Abuse*, 16 (2), 33-54.
- Burgess, A. W., Hartman, C. R., McCausland, M. P., & Powers, P. (1985). Response patterns in children and adolescents exploited through sex rings and pornography. *Annual Progress in Child Psychiatry & Child Development*.
- Cappello, D. (2001). When sex ed meets parent education: supporting parents as sexuality educators. *SIECUS Rep*, 29, 4-6.
- Ceylan, Ş. ve Çetin, A. (2015). Okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların cinsel eğitimine ilişkin ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2, 41-59.
- Çalışandemir, F., Bencik, S., & Artan, İ. (2008). Sexual education of children: An overview from the past to present. *Educational Sciences*, 33, 14-27.
- Davies, C., & Robinson, K. (2010). Hatching babies and stork deliveries: Risk and regulation in the construction of children's sexual knowledge. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 11, 249-260.
- Dyson, S., & Smith, E. (2012). There are lots of different kinds of normal: families and sex education-styles, approaches and concerns. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 12, 219-229.
- Godbout, N., Briere, J., Sabourin, S., & Lussier, Y. (2014). Child sexual abuse and subsequent relational and personal functioning: The role of parental support. *Child Abuse & Neglect*, 38 (2), 317-325.
- Goodyear-Brown, P., Fath, A., & Myers, L. (2012). Child sexual abuse the scope of the problem. *Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment,*

- and Treatment*. Edited by Paris Goodyear-Brown Copyright.
- Göçgeldi, E., Tüzün, H., Türker, T., ve diğ. (2007). Okul öncesi dönem çocuğu olan anne ve babaların çocuklara cinsel eğitim konusundaki yaklaşımlarının incelenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*, 16, 134-142.
- Gölge, Z. B. (2005). Cinsel travma sonrası oluşan ruhsal sorunlar. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 42, 19-28.
- Heiman, M. L., Leiblum, S., Esquilin, S. C. & diğ. (1998). A comparative survey of beliefs about "normal" childhood sexual behaviors. *Child Abuse and Neglect*, 22, 289-304.
- IRC & UNICEF. (2015). Cinsel istismar mağduru çocuklara bakım kılavuzu, International Rescue Committee. s. 16.
- İşeri, E. (2008). Cinsel istismar. F. Ç. Çetin, B. Pehlivan Türk, F. Ünal, R. Uslu, E. İşeri, T. Türkbay, A. Coşkun, S. Miral, N. Motavallı (Eds.), *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı*. Ankara: HYB, s. 470-477.
- Kendall Tackett, K. (2012). The long-term health effects of child sexual abuse. John Wiley ve Sons, Inc. (Ed.) *Handbook of child sexual abuse: identification, assessment, and treatment* içinde. Paris: Goodyear-Brown Copyright.
- Keser, N., Odabaş, E., ve Elibüyük, S. (2010). Ana-babaların çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 4 (3).
- Kesici, Ş., ve Yalçın, S. B. (2016). İntikam tutumu için önleyici bir çalışma. *Nobel Bilimsel Eserler*. Ankara.
- Kesici, Ş., Yalçın, S. B., ve Kavaklı, M. (2016). Affedici bir gençlik için anne ve babalar ne yapmalı? *Nobel Bilimsel Eserler*. Ankara.
- Kürtüncü, M., Akhan, L. U., Tanır, İ. M., & diğ. (2015). The sexual development and education of preschool children: Knowledge and opinions from doctors and nurses. *Sex Disabilities*, 33, 207-221.
- Leathers, S. J., Atkins, M. S., Spielfogel, J. E., McMeel, L. S., Wesley, J. M. & Davis, R. (2009). Context-specific mental health services for children in foster care. *Children and Youth Services Review*, 31, 1289-1297.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=143> Erişim Tarihi: 21.02.2018.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö., ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2 (4), 13-22.
- Pennsylvania Coalition Against Rape and National Sexual Violence Resource Center. (2011). *Child sexual abuse prevention and risk reduction: Literature review for parents & guardians*. Enola, PA: PCAR and NSVRC.
- Ponzetti, J. J. (2016). Sexuality education: Yesterday, today, and tomorrow. *Evidence-based Approaches to Sexuality Education* içinde, Ponzetti J. J. (ed), Routledge Press, New York s. 24-37.
- Robinson, K. (2008). In the name of childhood innocence: A discursive exploration of the moral panic associated with childhood and sexuality. *Cultural Studies Review* 14, 113-129.

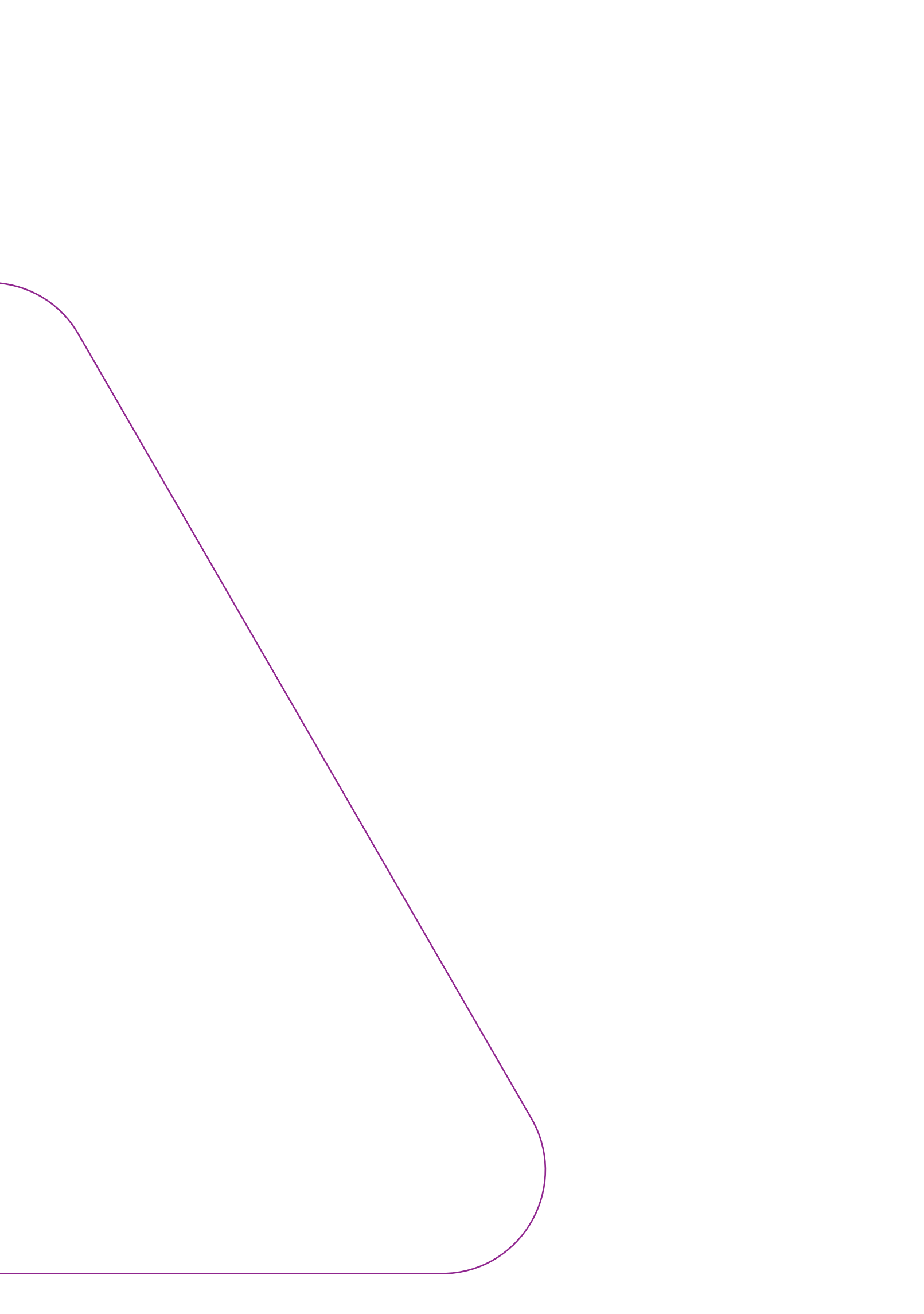
- Robinson, K., & Davies, C. (2017). Sexuality education in early childhood. *The palgrave handbook of sexuality education* içinde, Allen L, Rasmussen ML (eds.), Springer Nature, London s. 217-242.
- SIECUS. (2017). *Sexuality information and education council of the United States*. <http://www.siecus.org/>
- Taner, Y., ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Acta Medica*, 35 (2), 82-86.
- Topçu, S. (2009). *Cinsel istismar*. Phoenix Yayınevi.
- Turnbull, T. (2011). Sex and relationship education in British families: How do we move forward? *Education Health*, 29, 35-37.
- Walker, J. (2001). A qualitative study of parents' experiences of providing sex education for their children: The implications for health education. *Health Education Journal*, 60, 132-146.
- Wilson, L. A., & Scarpa, A. (2015). Unacknowledged rape: the influences of child sexual abuse and personality traits. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24, 8, 975-990.
- Wonderlich, S. A., Crosby, R. D., Mitchell, J. E., Roberts, J. A., Haseltine, B., DeMuth, G., & Thompson, K. M. (2000). Relationship of childhood sexual abuse and eating disturbances in children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39, 1277-1283.

CİNSEL İSTİSMAR TRAVMASI ÖNLEYİCİ ETKİNLİKLERİ*

* Bu bölümde yer alan etkinlikler Millî Eğitim Bakanlığı uzmanları ve öğretmenleri tarafından geliştirilmiştir/uyarlanmıştır.

A. OKUL ÖNCESİ - İLKOKUL ÖĞRENCİ ETKİNLİKLERİ*

Etkinlik Adı:	Kazanımlar:
Duygularımı Tanıyorum, İfade Edebiliyorum	<ul style="list-style-type: none"> • Temel duyguları tanır. • Doğru-yanlış davranışlarla karşılaştığında duygularını ifade eder.
Sınıfın Yeni Arkadaşı	<ul style="list-style-type: none"> • Çocuk hakları ile ilgili olarak farkındalık geliştirir. • Güven içinde yaşayabileceği çevreyi ayırt eder.
Bu Benim Bedenim, Bedenimi Bilirim	<ul style="list-style-type: none"> • Bedenindeki özel bölgeleri bilir. • Özel bölgelerine kendisi dışındaki kişilerin dokunmaması gerektiğini fark eder. • Beden sınırlarını korumak için nelere dikkat edeceğini bilir.
Güven Haritam	<ul style="list-style-type: none"> • Güven içinde yaşayabileceği okul ve çevresini ayırt eder. • Güvenli yaşamı engelleyecek riskleri tahmin eder.
Melodi	<ul style="list-style-type: none"> • Cinsel İstismar anında neler yapabileceğine yönelik farkındalık kazanır.
"Hayır!" Diyorum, Sınırımı Koyuyorum	<ul style="list-style-type: none"> • Kişisel ve bedensel sınırın önemini kavrar. • "Hayır!" diyerek sınırını koruyabildiğini fark eder. • "Hayır!" diyebilme becerisini geliştirir.
Yalnız Olmam Gereken Yerler	<ul style="list-style-type: none"> • Mahremiyetini korumak için yalnız olması gereken yerleri bilir.

* Uygulayıcı, etkinlikleri uygulamadan önce gerek görürse grubun ve ortamın özelliklerine uygun bir ısınma etkinliği kullanmalıdır.

B. ORTAOKUL - LİSE ÖĞRENCİ ETKİNLİKLERİ*

Etkinlik Adı:	Kazanımlar:
Bundan Sonra	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenli yaşamı riske sokabilecek durumları tahmin eder. • Güvenli yaşamı riske sokabilecek durumlar için çözüm önerileri getirir. • Güven içinde yaşayabileceği çevreyi ayırt eder. • Sosyal medyanın yanlış kullanımının sonuçlarını fark eder.
İstasyonlarım	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenilir olan ve tehlikeli olan kişileri ayırt etme ile ilgili farkındalık kazanır. • Yardım alabileceği kişileri ve kurumları bilir.
Ne Zararı Var	<ul style="list-style-type: none"> • Özel hayatın gizliliğinin önemini kavrar. • Kişisel sınırlarını belirler. • Yardım alacağı yerleri bilir. • Güvenli internet kullanımını öğrenir.
Duygu Durağı	<ul style="list-style-type: none"> • İstismara uğramış birinin neler hissedebileceğine ilişkin duyguları anlar. • İstismar durumlarında alınabilecek destek kaynaklarını bilir.
Benim Başıma Gelirmi?	<ul style="list-style-type: none"> • İstismarın tanımı ve türlerini bilir. • İstismar durumlarında nereden ve kimlerden yardım alabileceğini bilir.
Hedef Tahtası	<ul style="list-style-type: none"> • İhmali tanımlar. • İstismarı tanımlar. • İstismar türlerini bilir. • İstismar türlerini ayırt eder.
Farkındayım, Yanımdayım	<ul style="list-style-type: none"> • Duyguları anlama ve sorun çözme becerilerini geliştirir.

* Uygulayıcı, etkinlikleri uygulamadan önce gerek görürse grubun ve ortamın özelliklerine uygun bir ısınma etkinliği kullanmalıdır.